

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sertellerin Tan Gazetesi ve Tan Olayının Ulusal Basın ile Anılar Ekseninde Analizi

Çağhan Uyar* Esen Ertuğrul**

(ORCID ID 0000-0002-7548-0438 - 0000-0002-3470-7042)

Gönderim Tarihi (Submitted)	Kabul Tarihi (Accepted)	Yayın Tarihi (Published)
24.05.2020	09.07.2020	10.11.2020

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Uyar, Ç. – Ertuğrul, E., “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sertellerin Tan Gazetesi ve Tan Olayının Ulusal Basın ile Anılar Ekseninde Analizi”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5/ TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı (2020): 220-256.

APA: Uyar, Ç. – Ertuğrul, E. (2020). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sertellerin Tan Gazetesi ve Tan Olayının Ulusal Basın ile Anılar Ekseninde Analizi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 220-256.

Öz

Türk basın tarihinde Serteller yönetimindeki Tan gazetesi, sol eğilimli yayın politikasıyla ön plana çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde Tan gazetesi, Türkiye'nin dış politikasıyla uyumlu, Almanya karşıtı Müttefik yanlısı bir yayın ilkesi benimsemiştir. Gazete, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne belirgin bir sempati duymuştur. Harbin bitimine müteakip Türk demokrasisi, çok partili

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, caghan_uyar07@hotmail.com.

PhD Candidate, Ankara University, Institute of the History of Turkish Revolutions, Main Discipline of the History of Atatürk's Principles and Revolutions, caghan_uyar07@hotmail.com.

** Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, eertugrut@anadolu.edu.tr.

PhD Candidate, Anadolu University, Institute of Social Sciences, Main Discipline of History, eertugrut@anadolu.edu.tr.

siyasal hayata geçiş sürecine girmiştir. Bu noktada, tek partili rejimin tasfiyesi, demokrasi, hürriyet gibi savunularda bulunan Tan gazetesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nden kopan Dörtlü Takrir grubunun yeni parti hazırlıklarını açıktan desteklemiştir. Bu amaçla Görüşler adında dergi de kurulmuştur. Tan ve Görüşler'in politik duruşu, birtakım çevreleri rahatsız etmiştir. 4 Aralık 1945 tarihinde Tan ve Görüşler'in neşredildiği matbaa bazı nümayişler neticesinde tahrip edilmiştir. Tan Olayı olarak adlandırılan 4 Aralık 1945 tarihli hadiseler; Turgut Özal, Süleyman Demirel, İlhan Selçuk, Altemur Kılıç, Celadet Moraligil, Ali İhsan Göğüş ve Orhan Birgit gibi siyasi yelpazenin farklı kesimlerinden kişiler katılmıştır. Çalışmada, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Tan gazetesi ve ideolojik açıdan birbirlerinden tamamen bağımsız isimlerin, Tan Matbaası'nın tahribi olayına katılması tarihsel perspektiften incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tan, Tan Olayı, Görüşler, İkinci Dünya Savaşı, Mehmet Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel.

Sertels' Newspaper Tan During the World War Two and Analysis of the Tan Event on the Basis of Turkish National Press and Memories

Abstract

The newspaper Tan, led by Sertels, came to the forefront with its left-leaning publication policy in the Turkish press history. During the World War Two, the Tan newspaper adopted a pro-Allied anti-German principle consistent with Turkey's foreign policy. The newspaper, had a distinct sympathy towards the Union of Soviet Socialist Republics, Following the end of the war, Turkish democracy entered the transition to multi-party political life. At that point, the Tan newspaper, which advocated for single-party liquidation, democracy and freedom, had openly supported the new party preparations of the memorandum of the four group of Republican People's Party. For this purpose, a press was established under the name of Görüşler. The political stance of Tan and Görüşler had disturbed some circles. On December 4, 1945, the printing house where Tan and Görüşler were published, was destroyed as a result of some protests. The events of December 4, 1945, described as the Tan event, joined by the people from different parts of the political spectrum, like; Turgut Özal, Süleyman Demirel, İlhan Selçuk, Altemur Kılıç, Celadet Moraligil, Ali İhsan Göğüş and Orhan Birgit. In this study, the newspaper Tan During the World War Two and the participation of ideologically divergent names in the destruction of Tan Printing House was examined from a historical perspective.

Keywords: Tan, Tan Event, Görüşler, World War Two, Mehmet Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan 1919-1939 dönemi, “katastrof çağı” olarak nitelendirilmektedir.¹ Zira bu süreçte, küresel bazda, demokrasilerin irtifa kaybetmesi ve otoriter-totaliter eğilimli rejimlerin yükselmesi söz konusu olmuştur.² Gelinen noktada, ilk makro savaşın kazanan devletlerinin dahi buldukları durumdan memnuniyetsiz olması ikinci büyük harbe geçişe köprü kurmuştur.³

Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın imzaladığı Versailles Antlaşması, içeriği, uygulanışı ve etkileri açısından Alman toplumu üzerinde kronik bir problem halini almıştır. Almanya, Versailles'in yarattığı travmatik durumun tezahürüyle İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan ana aktör olmuştur.⁴ Kıta Avrupa'sındaki edilgen konumunu dinamizme çevirmek isteyen Almanya'nın, 1939'da Polonya'ya saldırması neticesinde İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.⁵

Türkiye, 1939-1945 döneminde cereyan eden İkinci Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün denge politikası uygulaması, Türkiye'nin savaşan devletler arasında yer almamasını sağlamıştır.⁶ Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başarmasına rağmen harbin ekonomik, toplumsal, sosyal, siyasal etkilerinden kaçamamıştır.⁷ İzlenen denge stratejisinin bir gereği olarak, özellikle Almanya ve İtalya'nın birtakım propaganda faaliyetlerine nispi müsamaha gösterilmiştir. Tarafsızlık siyasasının en önemli sacayağını

¹ Zafer Toprak, “Cumhuriyet Toplumu Nasıl İnşa Etti?”, *Bilim ve Ütopya*, S. 254, Ağustos 2015, s. 43-49.

² Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 23-51.

³ İlkin Başar Özal, *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 21-84.

⁴ Ali Erhan Ertan ve Tevfik Orçun Özgün, “I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 20, Issue 3, (2016), s. 569-570.

⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, “Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)”*, C. 4/1, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 131-135.

⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam, “1938-1950”*, C. 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 148-156.

⁷ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, “Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum”*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 35-42.

teşkil eden basın da iç ve dış politik gelişmeler ekseninde şekillendirilmiştir.⁸ Hükümetin basın üzerindeki sıkıdenetimi⁹ Türkiye'nin savaşta denge politikası uygulamasının ana unsurunu oluşturmuştur.¹⁰ Bu bağlamda; Tan, Tanin, Ulus, Cumhuriyet, Yeni Sabah, Vatan, Tasvir-i Efkâr, Son Posta, Son Telgraf, Akşam, Vakit, Yurt ve Dünya, Yeni Ses, Adımlar gibi dönemin popüler basını, devlet politikalarıyla senkronize bir tutum sergilemek durumunda kalmıştır.¹¹

İkinci Dünya Savaşı'nda faşist, ırkçı ve hegemonyacı ideolojiye sahip devletlerin yenilgiye uğraması, Türkiye'nin yönünü batılı demokrasilere çevirmesini sağlamıştır. Türkiye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ilişkilerinin kopma derecesine gelmesi, bu durumu tetiklemiştir. Türkiye, batılı demokrasileri model alırken SSCB ile münasebetleri de göz önünde bulundurarak, kendi çoğulcu demokrasisinde komünist ve sosyalist fikriyatlara yaşama imkânı tanımamıştır. Bu durumdan da başta basın olmak üzere toplumun tüm kesimleri etkilenmiştir.¹² Çalışmanın ana ekseninde bulunan Tan Matbaası'nın basılması hadisesi, Türkiye'nin kabuk değiştirdiği bu döneme tekabül etmektedir. Sol cenaha yakın bir çizgide konumlanan Tan gazetesi, Türkiye'nin komünist-sosyalist ideolojilere karşı takındığı refleksif tutumdan dolayı işlevsiz bırakılmak istenmiştir.

⁸ Hasan Dinçer, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Bir Dergi: Yurt ve Dünya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 11, S. 42, Kasım 2008, s. 195.

⁹ Mete Tunçay, "Tek-Parti Döneminde Basın", *Tarih ve Toplum*, C. 7, S. 37, Ocak 1987, s. 48; Cemil Koçak, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını", *Tarih ve Toplum*, C. 6, S. 35, Kasım 1986, s. 29; Ali Dikici, "Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 11, S. 42, Kasım 2008, s. 162.

¹⁰ Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990, s. 133-134.

¹¹ Hülya Öztekin, *Tan (1938-1945): Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazetenin Tarihi*, T. C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri, 2013, s. 2-4; Nezihe Selcen Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi*, T. C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2014, s. 154-259.

¹² Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 239-240; Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çeviren: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 125-130.

Tan Matbaası'nın basılması olayı, araştırmacılar tarafından çokça ele alınmış bir konudur. Bu husustaki literatür incelendiğinde, genellikle hadisenin dönemin politik atmosferi tematiğinde işlendiği dikkat çekmektedir. Çalışmanın ana problematiği bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı; Tan gazetesinin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki yayın çizgisini ve tarihsel bir vakıa olan Tan Olayı'nı hakkındaki –izleyen on yıllarda yayımlanmış- hatırat türü eserler ile ulusal basında çıkan haberler ışığında merceğe alarak literatüre katkı sağlamaktır. Böylece Tan Matbaası'nın basılması vukuatının geçtiği tarihsel kesite retrospektif bir ışık tutulacaktır. Genel tarama modeliyle hazırlanan bu araştırmayla; Türk demokrasi, düşünce ve basın tarihinin ilgili kesitine katkı sunulması hedeflenmektedir.

Tan Gazetesinin Tarihçesi

Tan kelimesi, sabahları güneşin doğumundan önceki alacakaranlık vakti anlamına gelmektedir.¹³ Gazeteye Tan isminin verilmesindeki öncelikli neden, diğer bütün matbuat gibi sabahları yayına sunulmasıdır. Ayrıca tan zamanının ortamı aydınlatmasından yola çıkılarak; haberleriyle karanlığa ışık tutan bir basın organı imajı yaratılması hedeflenmiştir.

Tan gazetesi, ilkin Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) muhalif grup şeklinde de bilinen İkinci Grup'un yayın organı olarak çıkmıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'dir. Aynı zamanda İkinci Grup'un liderliğini de yürüten Ali Şükrü Bey, Birinci Grup'a yönelik eleştirilerini basın kanalıyla yaymak ve Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın Hâkimiyet-i Milliye gazetesine muhalefet etmek amacıyla Tan gazetesini kurmuştur. Ankara'da yerellikten öteye geçemeyen Tan gazetesi, 1923 yılında düzenlenen seçimlerde İkinci Grup'un parlamentoda temsil hakkı elde edememesi¹⁴ hasebiyle kapatılmıştır.¹⁵

¹³ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî, "Latin Harfleriyle"*, Hazırlayanlar: Raşit Gündoğan, Niyazi Adıgüzel ve Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 676.

¹⁴ Hakan Uzun, *Atatürk ve Nutuk*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. 3-5.

¹⁵ Ahmet Demirel, *Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 11-55.

11 Şubat 1926 tarihinde Milliyet adında bir gazete yayın hayatına başlamıştır. Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı ve Siirt Milletvekili Mahmut Nedim Soydan, Milliyet gazetesinin başyazarlık görevini yürütmüştür. Gazetenin kurulmasından takribi iki yıl kadar sonra Türkiye İş Bankası, Milliyet hisselerinin yaklaşık beşte birini satın almıştır. Bu ortaklıktan mütevellit Türkiye İş Bankası, müşterilerini Milliyet gazetesi aboneliğine kanalize etmiştir.¹⁶ Milliyet, arkasındaki Türkiye İş Bankası desteğine rağmen yüksek tiraj yakalayamamıştır. Bu nedenle 1935'te yönetim değişikliğine gidilerek, gazete Ali Naci Karacan idaresine geçmiştir.¹⁷ Milliyet gazetesi, aynı yıl isim değişikliği de yaparak Tan adını almıştır.¹⁸ İkinci Tan gazetesinin ilkiyle bir bağlantısı bulunmamakla birlikte, Birinci TBMM döneminden muhalif bir matbuat isminin hangi amaçla kullanıldığı yahut ilk Tan gazetesi denemesinden esinlenilip esinlenilmediği konusunda somut bir bilgi yoktur.

Milliyet gazetesinin Tan adını alması ve yönetim değişikliğine gitmesi, tirajda pek bir değişiklik yapmamıştır. Türkiye İş Bankası, Tan gazetesinin zarar ettiği gerekçesiyle, hisselerini satmaya karar vermiştir. Mehmet Zekeriya Sertel, Ahmet Emin Yalman ve Halil Lütfü Dördüncü, Tan gazetesini satın almıştır.¹⁹

1936 senesinde, Gazetecilik ve Neşriyat Türk Limited Şirketi kurulmuştur. Tan gazetesinin basın yayın işleriyle yükümlü Gazetecilik ve Neşriyat Türk Limited Şirketi; Mehmet Zekeriya Sertel, Ahmet Emin Yalman, Rifat Yalman ve Halil Lütfü Dördüncü ortaklığıyla teşkil edilmiştir.²⁰

¹⁶ Uygur Kocabaşoğlu, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s. 150.

¹⁷ Alpay Kabacalı, *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasıyla Matbaa ve Basın Sanayii*, Cem Ofset Matbaacılık Sanayii A. Ş., İstanbul, 1998, s. 190.

¹⁸ Uğur Günay Yavuz, "II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1, (2016), s. 9.

¹⁹ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, "1922-1971"*, C. 2, Yayına Hazırlayan: Erol Şadi Erdoğ, Pera Turizm ve Ticaret A. Ş., İstanbul, 1977, s. 1061-1063.

²⁰ Hülya Öztekin, *Tan, "Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazete"*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 129; Sadun Tanju, *Doludizgin, "Milliyet'in Kurucusu Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 32-44.

Tan gazetesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlık durumuyla ilgili yaptığı bir haberden ötürü 1938 yılında üç ay müddetle kapatılmıştır.²¹ İdeolojileri birbirinden farklı olan Gazetecilik ve Neşriyat Türk Limited Şirketi ortakları Mehmet Zekeriya Sertel, Ahmet Emin Yalman, Rifat Yalman ve Halil Lütfü Dördüncü, gazetenin kapatılmasından ötürü ticari ortaklıklarını dağıtmışlardır. 1938'den itibaren Mehmet Zekeriya Sertel, Tan gazetesinin tek sahibi konumundadır.²²

Mehmet Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel ile birlikte idare ettiği Tan gazetesi sayesinde Türk basın tarihinin en önemli simalarından birisi haline gelmiştir. Gazeteciliği meslek olarak benimsemiş ilk Türk kadın gazeteci sanına malik Sabiha Sertel'in, New York Sosyal Bilimler Okulu'nda aldığı eğitimle; Mehmet Zekeriya Sertel'in, Columbia Üniversitesi'nde gazetecilik öğrenimi sırasında gördüğü modernist teknikler Tan gazetesinde uygulanmıştır.²³

Sabiha Sertel ve Mehmet Zekeriya Sertel çiftinin yönetimindeki Tan gazetesi; politika, sosyal yaşam, sosyoloji, kültür-sanat, edebiyat, eğitim, tarih, sağlık ve spor gibi çeşitli konularda yayınlar yapmıştır. İçinde buldukları dönem itibariyle matbuat ve mecmua çeşitliliğine rağmen²⁴ Tan gazetesi, oldukça nitelikli muhteviyata sahip bir görünüm sergilemektedir. Bunun en önemli nedeni; Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Pertev Naili Boratav, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Hulusi Dosdoğru, Behice Boran, Sabahattin Ali, Burhan Felek, Muvaffak Şeref, Abdülkadir Cami Baykut, Aziz Nesin, İbrahim Hakkı Konyalı, Ömer Rıza Doğrul ve Eşref Şefik gibi dönemin öne çıkan isimlerinin Tan gazetesinde yazılarının yayınlanmasıdır.²⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan konjonktür ve Türkiye'nin çift yönlü dinamiği, çok partili siyasi hayata geçişin önünü açmıştır.²⁶

²¹ T. C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya: 86-223, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 84-73-9.

²² Öztekin, *Tan*, s. 131-136.

²³ Öztekin, *Tan (1938-1945): Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazetenin Tarihi*, s. 4.

²⁴ Yalçın Küçük, "Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 141.

²⁵ Öztekin, *Tan*, s. 142-144.

²⁶ Necdet Ekinci, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 7-351; Hasan Bülent Kahraman, *Sağ Türkiye ve Partileri*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 233-239; Bernard

Türkiye'nin istikametini savaşın kazanan devletlerine çevirdiği kertede, Ruslarla ilişkilerin kopma noktasına gelmesi ve Tan'ın SSCB yanlısı tutum sergilemesi, gazetenin komünistlik suçlamalarıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Türkiye'de komünizm ve sosyalizm gibi ideolojilere müsamaha gösterilmediği bir süreçte, Tan gazetesi ve matbaasının basılması kaçınılmaz olmuştur. 4 Aralık 1945 tarihindeki birtakım nümayişler neticesinde Tan matbaası yağmalanmıştır. Bu olay Mehmet Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel çiftinin yönetimindeki sol eğilimli muhalif bir neşriyat olan Tan gazetesini sonlandırmıştır.²⁷

İkinci Dünya Savaşı ve Tan Gazetesi

Basın bilgilendirme, propaganda yapma ve kamuoyu oluşturma gibi işlevlere sahiptir. Geniş çerçevede; toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel değişim ve dönüşümlerde basına önemli roller düşmüştür. Türk siyasetinde de; tabanlarında kitle konsolidasyonu sağlamak, propaganda faaliyetleriyle insanları etkilemek ve görüşlerini paylaşmak amaçları doğrultusunda basından faydalanılmıştır. Buradan hareketle basın, siyasilerin toplumsal mühendislik projelerinin bir ürünü olarak öne çıkmaktadır.²⁸

Erken cumhuriyet döneminde, basının dönüştürücü gücünden yararlanılmıştır. Türk basını, Kemalist ideolojinin toplumsal modernizasyon hedefleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Matbuatla ilgili mevzuatın da bu yönde tahkim edilmesiyle, basın Kemalist ideolojinin propaganda vasıtası hüviyetine bürünmüştür. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı makamında oturduğu İkinci Dünya Savaşı sürecinde de basın, kendisine biçilen rolü oynamıştır. İkinci Dünya

---

Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çeviri: Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2013, s. 394-410; H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 13-35; Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, "Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu", "1808-1975", C. 2*, Çeviren: Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 2010, s. 467-474; İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 321-334; Taner Timur, *Türkiye Nasıl Küreselleşti?*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 185.

²⁷ Necdet Ekinci vd., *Amerikan Kültür Emperyalizminin ve Magazin Dergiciliğinin Öncüsü Zekeriya Sertel*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016, s. 43-52.

²⁸ Belkıs Ulusoy, "Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 20, (2004), s. 55-63.

Savaşı'nda Türk basını, Türkiye'nin dış siyasette izlediği denge stratejisinin ana aktörü konumundadır.²⁹

Türkiye'nin basını sıkıdenetime tabi tutmasına rağmen denge politikasının bir unsuru olarak birtakım devletlerin propaganda faaliyetlerine göz yumulmuştur.³⁰ Buradan hareketle İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Türk basını, harbin taraf devletlerine göre kendi içlerinde bloklanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, SSCB ve Çin Müttefik grubunu teşkil ederken; Almanya, Japonya ve İtalya Mihver bloğunu oluşturmuştur.³¹ Türk basını da Mihver ve Müttefik grubu taraftarları olarak ikiye ayrılmıştır. Bu bağlamda; Tan, Vatan, Tanin ve Akşam gibi gazeteler Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, SSCB ve Çin'i içinde barındıran Müttefik temayüllü bir yayın politikası güderken; Tasvir-i Efkâr ve Cumhuriyet gibi bazı matbuat da Japonya, Almanya ve İtalya'nın oluşturduğu Mihver grubu eğilimli neşriyatlar yapmışlardır.³² İkinci Dünya Savaşı'ndaki Türk basının yanlı tutumuna karşın hiçbir gazete Türkiye'nin dış politikadaki hassas durumunu muhatara altına alabilecek yayınlarda bulunmamıştır. Tan gazetesi de dâhil bütün basın, Türkiye'nin sınırlarını belirlediği şematik çerçeveden çıkmamıştır.³³

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Türk basınının -dış politika eksenindeki- yayın profili üç dönemde incelenmektedir. Savaşın başladığı 1939 senesinden 1941'e kadar Müttefik bloka yakın bir tutum seyredilmiştir.³⁴ İsmet İnönü'nün denge stratejisinin tecessümü neticesinde 1941-1944 devresinde, her iki kutba eşit mesafede

²⁹ Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 197; Server İskit, *Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından: 2, (basım yeri belirtilmemiş), 1943, s. 359-373.

³⁰ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, "Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği"*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 247-258.

³¹ Selma Göktürk Çetinkaya, "İkinci Dünya Savaşı'nda Malta'da Müttefik-Mihver Mücadeleleri ve Halk Üzerindeki Etkileri", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vol. 4, No. 1, (Spring 2019), s. 167-187.

³² Emin Karaca, *Türk Basınında Kalem Kavgaaları*, Gendaş A. Ş., İstanbul, 1998, s. 143-169.

³³ Koçak, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını", s. 30.

³⁴ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi, "1938-1945"*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 229-597.

yaklaşmıştır. Almanya'nın tepetaklak gideceğinin ortaya çıkmasıyla, 1944'ten itibaren tekrar Müttefik grubun safına yaklaşmıştır.³⁵ Bu tasnifin yapılmasındaki temel ölçüt, harbin gidişatı ve dış politikadaki gelişmelerdir.³⁶

Tan gazetesi, İkinci Dünya Savaşı sürecinde Mihver blok karşıtı bir yayın politikası gütmüştür.³⁷ Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve SSCB gibi demokratik çoğulculuğu esas almış devletlerle Türkiye'nin aynı safta bulunmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Tan gazetesi, içeride siyasal sistemin muhafaza ve ıslahına yönelik yapıcı eleştirilerini dile getirmekle birlikte iktidara yahut rejime tabandan muhalefet etmemiştir. Binaenaleyh, Tan gazetesi Türkiye'nin dış siyasadaki tutumuyla barışık ve uyumlu hareket etmiştir.³⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Tan gazetesi, harbin mevcut problemlere çözüm üretemeyeceğini öngörmüştür. Sabiha Sertel, *"Bugünkü harp gayelerinde (...) hakkın değil kuvvetin, ahlâkın değil iktisadi, siyasi nüfuzun hakim olduğu bu kuvvete ve nüfuza sahip devletlerin büyüme hakları bulunduğu iddia edilse bile, bu kuvvete ve ceberuta dayanan, dünya kıtalarındaki memleketleri müstemleke (...) şeklinde istismar eden kuvvetler ve nüfuzlar muzaffer olmayacaktır (...) Haksız tecavüzlere, (...) tahammülümüz kalmadı. Esaret değil, bütün insanlara ve milletlere hayat hakkı ve müsavi hürriyet istiyoruz"* cümleleriyle Tan gazetesinin savaşla ilgili tutumunu net bir şekilde ortaya koymuştur.³⁹ Dönemin Başbakan'ı Refik Saydam'ın Türkiye'nin

³⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Almanya'nın yenileceğinin kesinleşmiştir. Bu durum Türkiye'nin iç siyasasında önemli değişikliklerin önünü açmıştır. Yeni sürecin en önemli sacayağını da basın teşkil etmiştir. bkz: Uğur Mumcu, *40'ların Cadı Kazanı*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 61.

³⁶ Osman Murat Güvenir, *2. Dünya Savaşında Türk Basını, "Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi"*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991, s. 147-207.

³⁷ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi, "Çağdaş Türkiye 1908-1980"*, C. 4, Cem Yayınevi, İzmir, 2018, s. 173.

³⁸ Murat Sadullah Çebi, *Siyasal Bir Muhalefet Aracı Olarak Tan Gazetesi (1935-1945)*, T. C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988, s. 23-51.

³⁹ Sabiha Zekeriyâ Sertel, *"Bütün Milletlere Müsavi Hayat Hakkı İstiyoruz"*, *Tan*, 30 İlkteşrin 1940, s. 1-2.

savaşa girmeme yönündeki kararlı duruşuyla ilgili yaptığı açıklamalar ve demokrasi vurgusu Tan gazetesinde memnuniyetle karşılanmıştır.⁴⁰

Tan gazetesi, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini “*büyük bir facia*” olarak yorumlamıştır.⁴¹ Almanya'nın tarihsel geçmişi ve mevcut diplomatik ilişkileri çok yönlü değerlendirilerek, savaştan mağlup ayrılacağı öngörüsü paylaşılmıştır.⁴²

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki konumu, dönemin en tartışmalı meselelerindendir. Mehmet Zekeriya Sertel de Tan gazetesindeki köşesinde, bu sorunsala değinerek “*Dünya yeni bir cihan harbine girmiş bulunuyor. Biz de birtakım taahhütlerle bazı devletlere bağlı bulunuyoruz. Müttefiklerimiz olan devletler de düşmanları ile harp halindedirler. Bu şartlar içinde bizim vaziyetimiz ne olacak? Türkiye müttefiklerinin arkasından harbe girecek midir? (...) Türkiye ancak iki şartın tahakkuku halinde harbe girmeye mecbur olabilir (...) Hudutlarımıza, hak ve menfaatlerimize doğrudan doğruya bir tecavüz vuku bulunduğu takdirde; (...) Müttefiklerimizle yaptığımız anlaşmalar icabı olarak taahhütlerimizi ifa etmek mecburiyetinde kaldığımız takdirde (...) Bizce bu iki ihtimalden biri tahakkuk etmedikçe Türkiyenin harbe girmesine sebep ve lüzum yoktur (...) Türkiye henüz harp sahasından çok uzaktadır*”⁴³ ifadelerini kullanmıştır.

Savaşın Türk basınının yayın profili açısından ikinci evresine girildiğinde Tan gazetesinin mevcut çizgisinin devam ettiği görülmüştür. Bu dönemde 1943 yılının Ocak ayında toplanan Kazablanka Konferansı'ndan itibaren Müttefik blok Türkiye'nin savaşa katılmasına yönelik baskılarını artırmıştır. 30-31 Ocak 1943'te İnönü ve Churchill, Adana'da bir araya gelmişlerdir. Churchill, Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde ısrarcı tutum sergilemesine mukabil İnönü “*işi yokuşa sürmek*” için elinden geleni yapmıştır.⁴⁴ Daha sonra Tahran, Moskova ve Kahire'de de toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde Müttefikler, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda fiilen yer alması

⁴⁰ “Başvekilimiz B. Millet Meclisindeki Nutkunda”, *Tan*, 13 Mayıs 1919, s. 1-10.

⁴¹ M. Zekeriya Sertel, “Şimdi Silahlar Konuşuyor”, *Tan*, 2 Eylül 1939, s. 5.

⁴² M. Zekeriya Sertel, “Tek Başına Kalan Almanya”, *Tan*, 3 Eylül 1939, s. 5.

⁴³ M. Zekeriya Sertel, “Türkiyenin Vaziyeti Ne Olacak?”, *Tan*, 6 Eylül 1939, s. 5.

⁴⁴ Ahmet Şükrü Esmel ve Oral Sander, *Olaylarla Türk Dış Politikası, “1919-1995”*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 176-181.

taleplerini, dayatmaya dönüştürmüştür. Zekeriya Sertel, Türkiye'ye diplomatik olmayan bir üslupla İkinci Dünya Savaşı'na katılmaya mecbur bırakılmak istenmesiyle alakalı⁴⁵ *"Tahran'da üç büyüklerin toplantısı tahmin edildiğinden kısa sürmüş, fakat bütün ümitlerin üstünde büyük bir muvaffakiyetle kapanmıştır"*⁴⁶ ifadelerini kullanmıştır. Tan gazetesi ise bu durumu *"Konferans Türk-İngiliz İttifakının, Türkiye İle Amerika ve Rusya Arasındaki Dostluğun Bariz Bir Tezahürü Oldu"*⁴⁷ manşetiyle paylaşmıştır. Tan gazetesi, İkinci Dünya Savaşı boyunca Rus eğilimli yayın politikasını sürdürmeye devam etmiştir.⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikası doğrultusunda gelişen basın yayın profilinin üçüncü ve son evresine İngiltere ve doğru orantılı olarak Müttefik devletlerle bunalım içinde başlamıştır.⁴⁹ Mehmet Zekeriya Sertel, Müttefik blok ile problemlerin bir an önce aşılması ve diplomatik ilişkilerin normal seyrine dönmesinin gerekliliğinin altını ısrarla çizmiştir.⁵⁰ 14 Nisan 1944 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere ortak bir nota ile Türkiye'nin Almanya'ya krom satışını durdurmasını istemiştir. Türkiye'nin krom sevkiyatına devam etmesi halinde, bir dizi yaptırım ve ambargonun Müttefik blok tarafından uygulanacağı da bildirilmiştir.⁵¹ Türkiye açısından tehdit anlamına gelen durum üzerine, Almanya ve diğer Mihver üyesi devletlerle ticaret kesilmiştir.⁵² Türkiye'nin Müttefik blokla arasının

⁴⁵ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih, "1789-2012"*, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s. 899-918.

⁴⁶ M. Zekeriya Sertel, "Tahran Konferansında Verilen Kararlar Hakkında", *Tan*, 8 İllkânun 1943, s. 1.

⁴⁷ "Roosvelt-İnönü-Churcill Mülâkatı Sona Erdi", *Tan*, 8 İllkânun 1943, s. 1.

⁴⁸ Tan gazetesinin Rus yanlısı politikaları, İkinci Dünya Savaşı'nın farklı evrelerinde de görülmüştür. Bu durumu kanıtlayan başka örneklerde mevcuttur. bkz: M. Zekeriya Sertel, "Muahedenin Aydınlatığı Hakikatler", *Tan*, 20 Haziran 1943, s. 1-4; "Moskovada Bir Anlaşmaya Varılıyor", *Tan*, 25 İlkteşrin 1943, s. 1.

⁴⁹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi, "1938-1945"*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 231-236.

⁵⁰ M. Zekeriya Sertel, "Türkiye ile İngiltere Arasındaki Münasebetlere Dair", *Tan*, 14 Şubat 1944, s. 1; M. Zekeriya Sertel, "Türkiye-İngiltere Arasında İtimad Buhranı", *Tan*, 16 Şubat 1944, s. 1.

⁵¹ Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, Çeviren: M. Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s. 523-524.

⁵² Zekeriya Doğan, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Savaş Stratejisi, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Uyguladığı Dış Politika"*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2016, s. 149-150.

düzelmesine doğru giden bu hadise, Tan gazetesi cenahında müspet karşılanmıştır.⁵³

Roosevelt, Churchill ve Stalin, 4-11 Şubat 1945'te SSCB'de Yalta Konferansı adı altında bir toplantı yapmışlardır. Yalta Konferansı, İkinci Dünya Savaşı'nın kazanan tarafının Müttefik blok olduğunun kesinleştiği aşamada, yeni dünya dengesinin teşkil edilmesi amacıyla İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve SSCB'nin katılımıyla düzenlenmiştir. Yalta Kararları'na göre Birleşmiş Milletler adı altında bir örgüt meydana getirilecek ancak Mihver grubu savaşı ilan etmek organizasyona katılım için ön şart koşulmuştur.⁵⁴ Türkiye de savaşa defacto iştirak göstermemiş fakat yeni dünya düzeninde konum almak amacıyla simgesel savaşı ilanında bulunmuştur.⁵⁵

TBMM'nin 23 Şubat 1945 tarihinde aldığı sembolik savaşı kararı,⁵⁶ Türkiye'nin San Francisco Konferansı'na katılmasını sağlamıştır.⁵⁷ 25 Şubat 1945 tarihli San Francisco Konferansı'nda Türkiye'nin de yer alması, Tan gazetesinde olumlanarak paylaşılmıştır.⁵⁸

Tan gazetesi, İkinci Dünya Savaşı süreci ve sonrasında faşist, saldırgan, işgalci ve despot bir Almanya şablonu sunmuştur. Almanya'yla ilgili ekonomiden siyasete, kültürden itikata kadar menfi gösterebildiği her konuyu yayınlamıştır.⁵⁹

SSCB Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov, Türkiye Moskova Büyükelçisi Selim Rauf Sarper ile 19 Mart 1945 tarihinde bir toplantı yapmıştır. Molotov görüşmede, 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı tek yönlü feshedildiğini Sarper'e bildirmiştir.⁶⁰ Türkiye cevaben yeni bir antlaşmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Mehmet

⁵³ Öztekin, *Tan*, s. 204.

⁵⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 882-884; Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)*, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye", Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 156-162.

⁵⁵ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 29, 2010, s. 265-267.

⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, "Olağanüstü İnikat", C. 15, 23 Şubat 1945, s. 125-135.

⁵⁷ Cemil Koçak, *Demokrat Parti Karşısında CHP*, "Bir Muhalefetin Analizi", Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 13-18.

⁵⁸ "S. Fransisko Konferansı Dün Açıldı", *Tan*, 26 Nisan 1945, s. 1.

⁵⁹ Öztekin, *Tan*, s. 213-243.

⁶⁰ Sabit Dokuyan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 18, (Güz 2013), s. 133.

Zekeriya Sertel, SSCB ile Türkiye'nin ebedi dostluğuna işaret ederek, İkinci Dünya Savaşıyla girilen yeni dönemde bu tür değişikliklerin normal olduğu görüşünü paylaşmıştır. SSCB bir müddet sonra sözlü notayla, akdedilecek antlaşmanın şartlarını açıklamıştır.⁶¹ Buna göre; Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye bağlanması ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarında üs verilmesi koşuluyla, 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması tadil edilecektir. Tan gazetesi, SSCB'nin böyle bir tavır içine girme ihtimalinin olmadığını savunmuştur.⁶²

İkinci Dünya Savaşı'nın Bitiminde Tan Gazetesi

Türkiye'de Milli Mücadele döneminde muvakkat hükümet kabiliyle işlevsellik üstlenen kongre örgütlenmeleri, tek partili siyasi rejime geçişte köprü kurmuştur. Erken cumhuriyet döneminin tek partili idaresi, asker ve sivillerden oluşan bürokrasinin yanı sıra rejim değişikliği öncesindeki cemiyet ve örgütlenmelerin halitasından meydana gelmesi, devlet yönetiminde katastrofik bir atmosfer doğurmasında istinat duvarı vazifesi görmüştür.⁶³

Cumhuriyet düşüncesinin temelinde var olan liberal tınılar,⁶⁴ zamanla parlamentoda teşkilatlı bir kontrol ve denetim mekanizmasının gerekliliğini zorunlu kılmıştır.⁶⁵ Bu bağlamda siyasi parti teşebbüsleri olduysa da dönemin şartları dolayısıyla akamete uğramıştır.⁶⁶ Tek partili rejim de murakabe ve kontrolü kendi içerisinde yürütmek amacıyla

⁶¹ Selim Deringil, *Denge Oyunu, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası"*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 252; Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl, C. 1*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1980, s. 148.

⁶² Turan, *İsmet İnönü*, s. 265-268; Öztekin, *Tan*, s. 210-212; Yalçın Küçük, *Sırlar*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Öz, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 271-274.

⁶³ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 23; Ayşe Güneş Ayata, *CHP, "Örgüt ve İdeoloji"*, Çevirenler: Belkıs Tarhan ve Nüvit Tarhan, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s. 63-75; İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı, "1920-1923"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 457-465; Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları, "1918-1920"*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 370-400.

⁶⁴ Fahri Yetim, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Düşüncesinde Arayışlar*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 63-78.

⁶⁵ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasisi Tarihi, "Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller"*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 225-229.

⁶⁶ Ergün Aybars, *Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, Yayına Hazırlayan: Erkan Serçe, İleri Kitabevi Yayınları, İzmir, 1994, s. 56-62.

Müstakil Grup ve parti müfettişliğini oluşturmuştur.⁶⁷ Ancak bu girişimlerin güdümlülüğü ve İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye açısından yarattığı ortam, edilgen bir yapı sunmuştur.⁶⁸

İkinci Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesi olarak da nitelendirilen Müttefik bloğunun kazanması, Türkiye'de çok partili siyasi hayata intikalin önünü açmıştır.⁶⁹ İç ve dış dinamiklerin kombine bir dayatması sonucu girilen geçiş döneminde; siyasi, kültürel, ekonomik, toplumsal önemli değişimler meydana gelmiştir.⁷⁰

SSCB'nin Türkiye'ye yönelik müteccaviz tutumu,⁷¹ Türk hükümetinin demokrasi cephesine yakınlaşmasında itici güç teşkil etmiştir. Türkiye'nin tarafını belirlemesi, siyaset ve ekonomi başta olmak üzere her yönden liberalleşmesini zaruri kılmıştır. Liberal ve demokrat bir manzara irtisamı sunmak isteyen Türkiye,⁷² savaş koşulları münasebetiyle basına yönelik yaptırımlarında kısmi serbestiye gitmiştir.⁷³ İsmet İnönü'nün, 19 Mayıs 1945 tarihli *"Memleketimizin siyasi idaresi cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla gelişmeye devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin*

⁶⁷ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, C. 4/1, s. 32-35.

⁶⁸ Hikmet Bilâ, *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, Milliyet Yayınları, (basım yeri belirtilmemiş), 1987, s. 123-142.

⁶⁹ Hakkı Uyar, *Demokrat Parti İktidarında CHP, "1950-1960"*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 11-12.

⁷⁰ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, "1950'den Günümüze"*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s. 10-29; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Yeni Türkiye, "1945-1980"*, Çeviren: Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 2015 s. 19-33; Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çeviren: Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 103-123.

⁷¹ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1990, s. 355.

⁷² Reşat Kasaba, *Türkiye Tarihi 1839-2010, "Modern Dünyada Türkiye"*, Çeviri: Zuhâl Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 234-297.

⁷³ Nilgün Gürkan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın, "1945-1950"*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 167-168.

*siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir*⁷⁴ ifadeleri, durumu pekiştirmiştir.⁷⁵

Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı akabinde oluşturulan görece özgürlükçü atmosfer, diğer basın gibi Tan’ı da harekete geçirmiştir. Tan gazetesi; çok partili siyasi sistem, demokratikleşme ve hürriyet konularında muhalif yayınlara başlamıştır.⁷⁶ Sabiha Sertel’in köşesinde paylaştığı *“Harp yılları içinde memleketin geçirdiği mahrumiyetler (...) idaredeki bozukluğun canlı delilleridir... Dünya hadiseleri büyük bir süratle akıyor. Bu yeni dünyaya, kifayetsiz bir idare mekanizmasıyla ayak uydurmak mümkün değildir”*⁷⁷ cümleleri, Tan gazetesinin çizgisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Mehmet Zekeriya Sertel, birtakım hükümet politikalarını eleştirdiği bir yazısında *“hükûmet (‘in) (...) Böyle bir izaha lüzum görmemesi, sadece halka ehemmiyet vermediğinin bir delili olarak telakki edilebilir. Hükûmetin kendisini her türlü mesuliyetten ve hesap verme mecburiyetinden azad görmesi, onu işte böyle hatâli yollara sürüklüyebilir. Halka hadim olmak mecburiyetinde olan hükûmet herşeyden evvel halkı düşünmeğe mecburdur”*⁷⁸ ifadelerini kullanmıştır.

Sabiha Sertel, köşesinde yayınladığı *“bugüne kadar memlekette yapılan Faşist propagandasının yazılı vesikaları, ırkçılık tezini, Faşist ideolojisini müdafaa eden yazılar ve kitaplar yakılmamıştır. Seri seri mecmualar, kitaplar, broşürler canlı birer vesika gibi hayattadırlar. Bu ideolojiye dayanan kanunlar, daha henüz değişmemiştir (...) mevcut olan nizamnameler aynı zihniyetle yürütülmektedir. Daha geniş bir demokrasiye geçmek temayülü, totaliter esaslara dayanan kanunların değişmesi temayülüdür. Fakat bir memlekette hakiki demokrasi yalnız kanunların değişmesiyle de temin edilemez. Herşeyden evvel*

⁷⁴ Metin Heper, *İsmet İnönü, “Yeni Bir Yorum Denemesi”*, Çeviren: Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 171.

⁷⁵ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, “1945-1971”*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 13; Hakan Uzun, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1946 Olağanüstü Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/26, (Bahar 2013), s. 142.

⁷⁶ Öztekin, *Tan*, s. 244-246.

⁷⁷ Sabiha Zekeriya Sertel, “Karar Zamanı Gelmiştir”, *Tan*, 23 Mayıs 1945, s. 1.

⁷⁸ Mehmet Zekeriya Sertel, “Halkı Heyecana Düşürmenin Mânâsı Var mı?”, *Tan*, 13 Ekim 1945, s. 2.

zihniyetlerin değişmesi, bu değişikliği yapanların samimi olması şarttır. Bu samimiyeti görmek için, bu kanunların totaliter, anti-demokrat mahiyetini kabul etmek (...) değişmesini yolunu tutmak lazımdır (...) bu değişikliği yapmak mevkiinde olanlar, memlekette Faşizm olmadığını iddia eder, bu zihniyeti taşıyanları (...) himaye ederse bunların samimiyetine nasıl inanabiliriz (...) Faşizm şimdi demokrasi maskesini takmıştır”⁷⁹ şeklindeki yazısıyla, hükümetin faşizme göz yumduğu eleştirisini öne sürmüştür.

Ahmet Hamdi Başar’ın Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye adlı eserini⁸⁰ ana hareket noktası belirlediği bir köşe yazısında Mehmet Zekeriya Sertel, Mustafa Kemal Atatürk’ün devlet yönetiminde bulunduğu süreçle, İsmet İnönü dönemini karşılaştırmıştır. Sertel, iki idarenin mukayesesinden çıkardığı sonucu *“Serbest fırka tecrübesinden sonra, halka inileceğine, mesuliyetli ve demokratik bir idare kurulacağına, halktan uzaklaşmış, devlet otoritesine, fırka istibdatına, mesuliyetsiz ve keyfi bir idare sistemine doğru gidilmiştir (...) ortada değişmiş bir şey yoktur (...) sakatlığı ve yanlışlığı anlaşılan yolda daha sıkı bir taassupla devam edilmiştir”* cümleleriyle açıklamıştır.⁸¹ Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarının antidemokratik uygulamalarının bulunduğunu düşünen Sertel, Türkiye’ye gerçek demokrasinin ancak tek parti rejiminin tasfiyesiyle yerleşebileceğini savunmuştur.⁸²

Tan gazetesinin tek partili rejime yönelik muhalefet dozajını artırdığı aşamada CHP içerisinde parti içi muhalefet şiddetlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarının siyasi ve ekonomik sıkıntılarının bir yansıması şeklide ortaya çıkan Milli Koruma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Ürünleri Vergisi⁸³ gibi birtakım uygulamalar esasen CHP içerisindeki gruplarda rahatsızlık uyandırmakla birlikte, harp koşulları nedeniyle temelden bir muhalefetle karşılaşmamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte

⁷⁹ Sabiha Sertel, “Türkiyede Faşist Yoktur”, *Tan*, 20 Ekim 1945, s. 1.

⁸⁰ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1981.

⁸¹ Mehmet Zekeriya Sertel, “Dün ve Bugün”, *Tan*, 23 Ekim 1945, s. 1-2.

⁸² Mehmet Zekeriya Sertel, “İstikrar Başka Durgunluk Başka Şeydir”, *Tan*, 15 Eylül 1945, s. 1-2.

⁸³ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi, “1808-2009”*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015, s. 83-103.

evvelki birikmişliklerin de etkisiyle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu müzakerelerinin katalizör rolüyle, CHP'den kopuşlar baş göstermiştir.⁸⁴

Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün CHP'den koptuğu⁸⁵ süreçte, basın bu olayların üzerine oldukça eğilmiştir. Tan gazetesi, CHP ile ilişkisini kesen isimleri açıktan destekleyen bir yayın politikası gütmüştür. Buna mukabil kamuoyunda yeni parti kurulacağı yönünde yaygın bir kanaat hâkim olmuştur. Tan gazetesi de çoğulcu demokratik temsiliyetin yerleşmesinin gerekliliğini defaatle vurgulamıştır.⁸⁶

Nuri Demirağ, 18 Temmuz 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisi'ni kurmuştur. Milli Kalkınma Partisi, liberal ve muhafazakâr eğilimi ile Türk politik camiasında boy göstermiştir.⁸⁷ Mehmet Zekeriya Sertel, Milli Kalkınma Partisi'ne atfen *"ikinci bir partinin teşekkülü için icabeden mânevi olgunluk ve hazırlık tamamdır. Şimdiye kadar ortaya çıkan teşebbüsler ümit verici değildir. Parti kurmak üzere hükûmete müracaat edenlerden biri (...) garip ve gülünç bir parti kurmağa teşebbüs etmiştir (...) Memlekette ciddi ve hakiki parti kuracak yok mudur? Varsa bunlar şimdiye kadar neden böyle bir teşebbüse girişmemişlerdir?"*⁸⁸ görüşünü paylaşmıştır. Tan gazetesi, demokratikleşme ve tek parti rejiminin tasfiyesine yönelik yayınlar yapmasına rağmen Milli Kalkınma Partisi'ne

⁸⁴ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, "1923-1950"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 307-323; Süleyman İnan ve Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 77-85; Hikmet Bilâ, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s. 90-111; Hikmet Bilâ, *CHP Tarihi, "1919-1979"*, Doruk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1979, s. 151-207; Cahit Kayra, *'38 Kuşağı, "Cumhuriyet'le Yetişenler"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 102-123; Cem Eroğul, *Demokrat Parti, "Tarihi ve İdeolojisi"*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1990, s. 9-12.

⁸⁵ Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar, "Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)"*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 15.

⁸⁶ Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 59; Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, s. 559; Yusuf Özkır, *Hürriyet Gazetesi 1948-2012, "Kurumsal Kimlik, Mülkiyet Sahipliği ve Genel Yayın Politikası"*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017, s. 50.

⁸⁷ Mete Kaan Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s. 55-56.

⁸⁸ M. Zekeriya Sertel, "Parti İşini De Soysuzlaştırmayalım", *Tan*, 15 Temmuz 1945, s. 1.

karşı cephe almıştır. Bu durum Tan gazetesinin CHP'nin içinden sıyrılanları desteklediğinin açık bir göstergesidir.

Serteller ile CHP'den kopan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü irtibata geçerek, siyaseten işbirliğine gitmişlerdir.⁸⁹ Bu anlaşmaya göre, Görüşler adı altında muhalif bir basın organı kurulmuştur. Sabiha Sertel idaresindeki Görüşler dergisinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Tefik Rüştü Aras, Niyazi Berkes, Behice Boran, Abdülkadir Cami Baykut, Pertev Naili Boratav, Sabahattin Ali gibi isimlerin yazılarının paylaşılması öngörülmüştür. Görüşler'in yayınlanma amacı CHP ve tek parti idaresine temelden, güçlü bir muhalefet etmek ve çok partili siyasi hayata geçişi sağlamaktır. 1 Aralık 1945 tarihinde Görüşler'in ilk sayısı yayınlanmıştır. Kamuoyunda büyük etki yapan Görüşler, SSCB ile diplomatik gerilim yaşandığı kertede, komünizm propagandasıyla suçlanmıştır.⁹⁰

Görüşler Dergisi

Tan gazetesinin 29 Kasım 1945 tarihli sayısı, Görüşler adlı derginin 1 Aralık 1945 günü ilk sayısının yayınlanacağını duyurmuştur. İläna göre; Mehmet Ali Aybar, Celal Bayar, Tefik Rüştü Aras, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Fuat Köprülü, Abdülkadir Cami Baykut, Behice Boran, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Sabiha Sertel ve Adnan Cemgil, Görüşler'in yazar kadrosudur.⁹¹ Görüşler'in adı, Sabiha Sertel'in Tan gazetesindeki köşesinden esinlenilmiştir.

Görüşler dergisinin ilk sayısı 1 Aralık 1945 tarihinde yayınlanmıştır. İmtiyaz sahibi olarak Mehmet Zekeriya Sertel'in adı yer almaktadır. Siyasi amaçla yayın politikası güdeceği ilk sayısında belirtilen derginin yazarları, daha önce Tan gazetesinde tebarüz edildiği şekliyle açıklanmıştır. Görüşler'in ilk sayısı oldukça rağbet görmüştür. İlk

⁸⁹ Mehmet Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Tefik Rüştü Aras, Adnan Adıvar gibi isimlerin siyaseten ittifak kurma girişimleri bilinmektedir. bkz: *T. C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA)*, Dosya: 79, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 79-524-18.

⁹⁰ Öztekin, *Tan*, s. 105; Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019, s. 223-237, Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 261-272; Gökhan Atılğan, *Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2009, s. 73; Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 354.

⁹¹ Öztekin, *Tan*, s. 389.

baskısının hemen bitmesi üzerine Görüşler, aynı gün içerisinde ikinci kez baskıya gitmek durumunda kalmıştır.⁹²

Yayın politikası ve içeriğinden mütevellit Görüşler, bazı kesimlerde rahatsızlık uyandırmıştır.⁹³ Sabiha Sertel, bu süreci “Görüşler’in ilk sayısı bomba gibi patlamış, dergi kapışılmış, bir günde satış yerlerinde tek nüsha kalmamıştı (...) Halk Partisi özel bir toplantı yapmış, gazetelere yeniden hücumla geçmeleri için emirler verilmişti. Bayilere Tan, Yeni Dünya gazetelerinin ve Görüşler dergisinin sattırılmaması, devlet memurlarına, öğrencilere bu gazetelerin okutturulmaması hakkında emirler verildi (...) CHP demokrasi eylemini, ona bağlı bütün basın güçlerini baskı altına alarak kundaklamaya çalışıyordu (...) dergiye karşı bir provokasyona da girişilmişti (...) CHP yurtta bir korku havası estirmeyi başarmıştı”⁹⁴ şeklinde aktarmaktadır.

Türkiye Komünist Partisi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, tek partili rejimin tasfiyesi, demokrasi vurgusu, antidemokrat ve faşizan gruplara karşı birlikte hareket edilmesi ve benzeri konular üzerinde durmuştur.⁹⁵ Görüşler dergisinin savunduğu ilke ve fikirler, Türkiye Komünist Partisi ile ilişkilendirilmiştir. Bu yolla kamuoyunda, Görüşler’in komünizme meyilli bir yayın politikası güttüğü kanaati yaratılmıştır. Tan gazetesi ile Görüşler’in münasebeti ve Tan’ın Alman karşıtı, Rus yanlısı çizgisi de intibahı kuvvetlendirmiştir.⁹⁶

Görüşler dergisinin komünizm propagandası yaptığı algısının yaygın bir kanaate dönüşmesi üzerine, CHP’den kopanlar konuyla ilgili bir açıklamada bulunma ihtiyacı hissetmişlerdir. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Tevfik Rüştü Aras, SSCB ile Türkiye arasındaki diplomatik tansiyonun yükseldiği bir süreçte,

⁹² Öztekin, *Tan*, s. 390-395.

⁹³ Savaş Uğur, *Tek Parti Döneminde Muhalefet Basını ve Tan Gazetesi (1938-1945)*, T. C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 225-228.

⁹⁴ Yıldız Sertel, *Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018, s. 255-256.

⁹⁵ Özgür Gökmen, “Çok Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi”, *Toplum ve Bilim*, S. 78, (Güz 19989, s. 161-172.

⁹⁶ İlhan E. Darendelioğlu, *Türkiyede Komünist Hareketleri*, C. 1, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1961, s. 84-94; Öztekin, *Tan*, s. 387-388.

komünist olarak algılanmamak amacıyla, kamuoyuna Görüşler dergisiyle herhangi bir iltisaklarının olmadığını beyan etmişlerdir.⁹⁷

Ulusal basının önemli bir kısmı, CHP İstanbul İl Başkanı Alaattin Tiritioğlu'nun direktifiyle, Görüşler'in basın hayatına girmesinden itibaren dergiyi hedef göstermeye başlamıştır.⁹⁸ Görüşler'in yayınlanmaya başladığı ilk gün Tanin gazetesi, Moskova radyosunun Mehmet Zekeriya Sertel'in tek partili rejimin tasfiyesine ilişkin fikirlerini haber yaptığını yazmıştır.⁹⁹ Aynı gün Vatan gazetesi; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Tevfik Rüştü Aras gibi Türk siyasetinin önemli simalarının Görüşler dergisiyle iltisakı varmış gibi gösterilip, bu yolla prim sağlama düşüncesi güdüldüğünü öne sürmüştür.¹⁰⁰ Tasvir gazetesi de benzer bir sav paylaşmıştır.¹⁰¹ Ertesi gün Akşam gazetesi, Tan ve Görüşler'in komünizm propagandası ve devlet düşmanlığı ifasına değinmiştir.¹⁰² 2 Aralık 1945'te Cumhuriyet ve Vakıf gazeteleri de Görüşler'i hedef tahtasına oturtmuştur.¹⁰³ 3 Aralık 1945 günü basının Görüşler'i nişangâhına alması yoğunlaşmıştır.¹⁰⁴ Özellikle Tanin'de Namık Kemal'den iktibasla imzasız yayınlanan bir makale epey etkili olmuştur.¹⁰⁵ 4 Aralık 1945 tarihinde Tanin gazetesi, Görüşler'in Mustafa Kemal Atatürk üzerinden istismar faaliyetinde bulunduğunu ve komünist propaganda yaptığını savunmuştur.¹⁰⁶ Aynı gün, Vakıf ve Cumhuriyet gazeteleri de mümasil yönde yayınla çıkmıştır.¹⁰⁷

⁹⁷ "Celâl Bayar Parti kuruyor", *Ulus*, 2 Aralık 1945, s. 1.

⁹⁸ "Partili gazeteciler partide toplandılar", *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 1.

⁹⁹ "Moskova radyosu Zekeriya Sertelin fikirlerini yayıyor", *Tanin*, 1 Aralık 1945, s. 1.

¹⁰⁰ Ahmet Emin Yalman, "Sertellerin İkinci Bir Gafi", *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 3.

¹⁰¹ "Görüşler isimli Komünist Mecmuanın Münasebetsizliği", *Tasvir*, 1 Aralık 1945, s. 1; "Kızıl Renkli Mecmuanın Programı Anlaşılmış Oldu", *Tasvir*, 2 Aralık 1945, s. 1; Cihad Baban, "Biz de Bunu Beklerdik", *Tasvir*, 2 Aralık 1945, s. 1.

¹⁰² "Arada Bir Kızıl yapraklar açarken", *Akşam*, 2 Aralık 1945, s. 1-2.

¹⁰³ Nadir Nadi, "Önce fikir sonra adam", *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1945, s. 1-3; Asım Us, "Muhalefet Ticareti", *Vakıf*, 2 Aralık 1945, s. 1.

¹⁰⁴ "Sol-Sağ ve İleri-Geri", *Tanin*, 3 Aralık 1945, s. 1; "Sol mecmua hâdisenin iç yüzü ve elemli akisleri", *Vatan*, 3 Aralık 1945, s. 1.

¹⁰⁵ "Kalkın Ey Ehli Vatan!", *Tanin*, 3 Aralık 1945, s. 1-3.

¹⁰⁶ "Beşincikol Propagandası Atatürk'ü nasıl istismar ediyorlar?", *Tanin*, 4 Aralık 1945, s. 1.

¹⁰⁷ "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945, s. 1-3; Asım Us, "Maskeler Düştü", *Vakıf*, 4 Aralık 1945, s. 1.

Tan Matbaası'nın Basılması Hadisesi

Ulusal basının çoğunluğunun Görüşler'i -sistemize bir şekilde-hedef tahtasına oturtması, bazı çevreler üzerinde kışkırtıcı etki yapmıştır. Basının Görüşler'e yönelik provokasyonu, 4 Aralık 1945 tarihinde, bazı üniversiteli öğrencilerin Tan Matbaası önünde gösteri tertip etmesine neden olmuştur. Mehmet Zekeriya Sertel, organizasyondan haberdar olarak ifrata mahal vermemek amacıyla İstanbul Valisi Lütfi Kırdar ile irtibat kurarak gerekli önlemlerin alınmasını talep etmiştir. Görüşmede Kırdar, Sertel'e ihtiyaten tedbirlerin alındığını ifade etmiştir.¹⁰⁸

4 Aralık 1945 günü sabah erken saatlerde, İstanbul Beyazıt Meydanı'nda kalabalık bir grup toplanmıştır. Komünizme ve Sertellere atfen menfi ifadeler içeren tezahüratlar atan kabile, Tan gazetesiyle Görüşler dergisinin neşredildiği Tan Matbaası'na doğru harekete geçmiştir. Büyük çoğunluğu üniversite öğrencisi olan topluluğun ellerinde, Türk bayrağı ile Atatürk ve İnönü fotoğrafları yer almıştır. Gürüh, önce komünist ideolojiye mensup neşriyatlar sattığı iddia edilen ABC Kitabevi'ni talan etmiştir. ABC Kitabevi dağıtıldıktan sonra Tan Matbaası'na geçilmiştir. Göstericiler, Tan Matbaası'nı yağmalamıştır. Tan Matbaası'nın tahribinin akabinde Yeni Dünya ile La Turquie'nin yayınlandığı matbaalar da basılmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Sertel, *Hatırladıklarım*, s. 237-239.

¹⁰⁹ 4 Aralık 1945 tarihinde İstanbul Beyazıt Meydanı'nda başlayan gösteriler neticesinde Tan Matbaası başta olmak üzere bazı basın yayın organlarına ait kuruluşların basılması hadisesini, döneme ilişkin anılar ve hatırat türü eserler tasvir etmektedir. Anı ve hatıratların tespit edilebilen muhtevası incelendiğinde, olayların benzer şekilde aktarıldığı görülmektedir. Bkz: Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018, s. 493-499; Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyâsal Anılar*, Baskıya Hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976, s. 101; M. Şehmus Güzel, *Türk Usulü Demokrasi*, Doruk Yayımcılık, Ankara, 1997, s. 91-94; Tanju, *Doludizgin*, s. 188; Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 201-202; Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, s. 1329-1330; Tekin Erer, *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965, s. 172-175; Orhan Birgit, *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s. 46; Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazetecinin Gözüyle İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 99-101; Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973*, "Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950", C. 1, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 81-82; Nebil Özgentürk, *Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*, Editörler: Melda Davran ve Ali Sekmeç, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2008, s. 16-18; Faik Ahmet

İstanbul'da 4 Aralık 1945 tarihinde gerçekleşen hadiselere; Turgut Özal, Süleyman Demirel, İlhan Selçuk, Altemur Kılıç, Celadet Moraligil, Ali İhsan Göğüş ve Orhan Birgit gibi Türkiye'nin izleyen on yıllarına damga vuracak isimler katılmıştır.¹¹⁰ Süleyman Demirel, Tan Matbaası baskınına ilişkin basına verdiği bir demeçte “*Elebaşı değildik ama bu baskına katıldığımız doğrudur. Bir öğrenci hareketiydi (...) Biz, İTÜ’de talebeydik. 21-22 yaşlarında gençlerdik.. Bizden büyükler de vardı. O zaman üniversite gençliğinin bir kişilik gösterme hevesi vardı. O zamanki havadan etkilenmemek mümkün değildi. Anti-komünizm çok revaçtaydı. Bizim de hissiyatımız öyleydi (...) Tan gazetesinin idare binasına girdiler. Ben aşağıda sokaktakilerin arasındaydım (...) kırma dökme işine karışmamıştım*” ifadelerini kullanmıştır. Aynı dönem Necmettin Erbakan'ın, Tan Matbaası'nı tahrip eden göstericilerin arasında yer aldığı iddiaları gündeme gelmiştir. Beyanatı sırasında, Süleyman Demirel'e, Necmettin Erbakan ile ilgili ortaya atılan savların gerçeklik payı sorulmuştur. Süleyman Demirel de “*Yanımda sınıf arkadaşlarım vardı (...) Erbakan'ı hatırlamıyorum*” yanıtını vermiştir.¹¹¹ 4 Aralık 1945 nümayişlerine katılanlardan Orhan Birgit, hatıratında olaylara müdahil olduğu yönünde herhangi bir bilgi vermezken, baskınla ilgili “*yüz kızartıcı bir protesto*” değerlendirmesini paylaşmaktadır.¹¹² Cemal Fedayi, Tan Matbaası baskınında, birbirlerine zıt görüşlü kimselerin bulunmasını “*üzerinde durulması gereken ibretlik bir olay*” şeklinde yorumlamaktadır.¹¹³

Barutçu, *Siyasi Hatıralar, “Milli Mücadeleden Demokrasiye”,* C. 2, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001, s. 692-793; Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar, “Milli Mücadeleden Demokrasiye”,* C. 3, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001, s. 1345-1345; Refik Erduran, *Sabiha*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 139-140; Hıfzı Topuz, “Sertellerin gazetesi neden yıkılmış, yurt dışına neden çıkmışlardı?”, *Milliyet*, 26 Şubat 1977, s. 6; Oktay Akbal, “Kalkın Ey Ehli Vatan”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1990, s. 2; Oktay Akbal, “Tan Matbaası baskını”, *Milliyet*, 9 Nisan 1992, s. 15; Can Dündar, “Bir baskın, iki isim”, *Milliyet*, 6 Aralık 2003, s. 15.

¹¹⁰ Can Dündar, “Tan baskınının 60. yıldönümü”, *Milliyet*, 5 Aralık 2005, s. 17; Can Dündar, “Türk sağı Tan baskınında doğdu”, *Milliyet*, 5 Mayıs 2010, s. 16.

¹¹¹ Fikret Bila, “Demirel: Evet, Tan gazetesini bastık”, *Milliyet*, 11 Eylül 2005, s. 20.

¹¹² Birgit, *Evvel Zaman İçinde*, s. 46.

¹¹³ Cemal Fedayi, *Osmanlı’dan Günümüze Sol Siyaset*, Kadim Yayınları, Ankara, 2016, s. 15.

CHP Meclis Grubu, İstanbul'daki olayların hemen akabinde toplanmıştır. İçişleri Bakanı Mustafa Hilmi Uran, İstanbul'daki nümayişlerle ilgili milletvekillerine izahat vermiştir. Müzakereler neticesinde, hadiselerin vuku bulmasında basının tahrik edici rol oynadığı kanaatine varılmıştır.¹¹⁴ Dönemin basını, hadisatı komünizm aleyhtarı gösteriler olarak lanse etmiştir.¹¹⁵

Tan Matbaası ile diğer bazı matbaa ve yayınevlerinin tahrip edilmesine sebebiyet veren 4 Aralık 1945 tarihli olayların, CHP tarafından düzenlendiğine dair yaygın bir görüş hâkimdir.¹¹⁶ Konuya ilişkin Cemil Koçak, *“İstanbul Vâliliği'nin hemen gözü önünde, yıllardan beri sıkıyönetim altında bulunan İstanbul'da saatlerce süren ve tahribatla sonuçlanan ve ardından tahribâtı yapanların Taksim Meydanı'na kadar yürüyebildikleri ve burada da yeni tahribatlara neden oldukları bir gösterinin, resmî destek olmadan gerçekleştirilebileceği düşünülemezdi. Bu eylemde, hiç kuşkusuz, CHP İstanbul örgütünün olduğu kadar, çünkü İstanbul Üniversitesi öğrencileri esas itibârî ile CHP sempatanıydılar, hükümetin de payı vardı. Güvenlik güçlerinin eyleme müdahale etmemesi (...) olayın önceden plânlanmış (...) olduğunu açıkça ortaya koyuyor (...) spontane gelişmiş bir eylem de değildi (...) Özel bir örgütlenme söz konusuydu”*¹¹⁷ düşüncesini aktarmaktadır. Burhan Felek, nümayişlerin CHP İstanbul İl Başkanlığı tarafından organize edildiğini ancak bu durumun partinin tamamına mâl edilemeyeceğini savunmaktadır.¹¹⁸ Can Dünder, Tan Matbaası'nın basılması olayını

¹¹⁴ Öztekin, *Tan*, s. 408.

¹¹⁵ Mithat Kadri Vural, “II. Dünya Savaşı Türkiye’nde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 16, (2008), s. 393.

¹¹⁶ Fatih Yaşlı, *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkes*, “Türkiye ve Soğuk Savaş”, Yordam Kitap, İstanbul, 2019, s.46-49; Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 186-197; Berkes, *Unutulan Yıllar*, s. 354-356; Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 429; Aclan Sayılıgan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, Yayına Hazırlayan: Erol Cihangir, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009, s. 618; Hıfız Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 180-184; Zekeriya Sertel, *Mavi Gözlü Dev*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13; Çetin Altan, “Ya saydamlaşma, ya gitgide silikleşme”, *Milliyet*, 16 Eylül 2005, s. 4; “Menderes’in İnönüye cevabı”, *Milliyet*, 16 Mayıs 1952, s. 1-7; Hasan Pulur, “Tan Olayının 50. yılı”, *Milliyet*, 4 Aralık 1995, s. 3.

¹¹⁷ Cemil Koçak, *İkinci Parti, “Türkiye’de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)”*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 796.

¹¹⁸ Burhan Felek, “Zekeriya Sertel”, *Milliyet*, 22 Mart 1980, s. 2.

gerici¹¹⁹ ve çok partili siyasi hayatın “*sol kolu kırık*” başlamasına yol açan elim bir hadise olduğu değerlendirilmesinde bulunmaktadır.¹²⁰

4 Aralık 1945 olayları, Tan gazetesini ve Sertellerin matbuat yaşamını sonlandırmıştır. Tan Matbaası baskını, İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla uygulanan sıkıyönetimin altı ay uzatılmasına sebebiyet vermiştir.¹²¹ Sabiha Sertel ve Mehmet Zekeriya Sertel çifti, Tan gazetesindeki birtakım yayınları gerekçe gösterilerek hapis cezasına çarptırılmışlardır.¹²² Basının “*Milliyetçi eğilimi ağır basan duyarlı Türk gençliğinin komünizme karşı doğal bir reaksiyonu*” şablonuyla sunduğu hadiselere¹²³ katılanlar, herhangi bir ceza almamışlardır.¹²⁴ Tan gazetesi ile ilişkisi bulunan yazarların neredeyse tamamına adli tahkikat uygulanmıştır. Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Pertev Naili Boratav ve Behice Boran görevlerinden el çektirilmiştir.¹²⁵

Yıldız Sertel, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’ndeki gelişmeleri “*Maalesef bunlar bizim aydınımızın kaderi (...) bu aydın ve fikir düşmanlığı daha Namık Kemal’lere kadar uzanıyor*”¹²⁶ şeklinde yorumlamıştır. Sabiha Sertel ise “*Eğitim Bakanlığı, üniversitelerde, sanat enstitülerinde, tiyatrodaki bütün ilericilere karşı savaş açmıştı. Bunların hepsi vekalet emrine alınıyor. Anadolu’nun ücra köşelerinde okullara gönderiliyor ya da işlerine tamamıyla son veriliyordu*”¹²⁷ değerlendirmesinde bulunmuştur.

Nitekim, İstanbul Beyazıt’ta 4 Aralık 1945 günü tertip edilen gösteriler, Türkiye’nin dış politikada yönünü demokratik çoğulcu

¹¹⁹ Can Dünder, “Mahalle baskısı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 2007, s. 15.

¹²⁰ Can Dünder, “Bay Provokatör”, *Milliyet*, 10 Eylül 2005, s. 17.

¹²¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, “Dönem: VII, Dokuzuncu Birleşim”, C. 20, 7 Aralık 1945, s. 58; T.B.M.M. Tutanak Dergisi, “Dönem: VII, Onuncu Birleşim”, C. 20, 10 Aralık 1945, s. 62.

¹²² Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel, *Davamız ve Müdafamız*, Can Sanat Yayınları, 2015, s. 11-127.

¹²³ Öztekin, *Tan*, s. 415-422.

¹²⁴ Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, s. 498; Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, s. 429.

¹²⁵ Öztekin, *Tan*, s. 105-107.

¹²⁶ “Nazım çok benzemiş film de güzel”, *Milliyet*, 2 Nisan 2007, s. 15.

¹²⁷ Yıldız Sertel, “Sabiha Zekeriya Sertel’in anılarında Nazım Hikmet ve Sabahaddin Ali”, *Milliyet*, 21 Mayıs 1992, s. 11.

sistemleri benimsemiş bloka çevirdiği kertede, sistematik olarak, Ruslara ve komünizme karşıymış irtisamı yaratmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bütün müfrit sol cenaha karşı yürütülen atomizasyon kampanyası, Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişinde önemli bir manevra olmuştur. Tan Matbaası baskını akabinde girilen yeni dönemde, tüm çevreler stratejilerini Türkiye'nin dış politikada attığı adımlara göre belirlemeye başlamışlardır.¹²⁸ Yani başka bir ifade ile Tan Matbaası'nın tahribatı hadisesi, rejimin emniyet sübabı vazifesi görmüştür.

Sonuç

Türk basın tarihinde Tan gazetesi, ilkin Milliyet adıyla yayın hayatına başlamıştır. Bir müddet Türkiye İş Bankası ortaklığıyla yönetildikten sonra Mehmet Zekeriya Sertel'in idaresine geçmiştir. Mehmet Zekeriya Sertel kumandasındaki Tan gazetesi, sol muhalif kimliğiyle ön plana çıkmıştır. Tan gazetesi, Sabiha Sertel ve Mehmet Zekeriya Sertel çiftinin gayriresmi ortaklığıyla tedvir edildiği için söz konusu matbuatın imtiyazı "*Serteller*" olarak da bilinmektedir.

Serteller'in Tan gazetesi, Türkiye'nin tabir-i caizse ateş çemberinden geçtiği bir devrede yayınlanmıştır. Tan gazetesinin neşredildiği dönem, İkinci Dünya Savaşı'na tekabül etmektedir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmemesine rağmen harbin siyasi, ekonomik, sosyal ve toplumsal etkilerinden kendisini yalıtamamıştır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı makamında oturduğu Türkiye, hem savaşa katılmamak, hem de harbin tesirlerini asgari düzeye indirgeyebilmek amacıyla birtakım politikalar gütmüştür. Hülasa başka bir ifadeyle denge siyaseti olarak da nitelendirilen Türkiye'nin savaşta yer almamak misyonuyla izlediği stratejiler bütünü'nün en önemli ayağını basın teşkil etmiştir. Türkiye'ye yönelik potansiyel tehditlerin bertaraf edilebilmesi amacıyla basının dış politikada atılan adımlarla senkronize hareket etmesi uygun görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı vetiresinde işbaşına gelen hükümetler, Türkiye'nin milli menfaatlerinin tehlikeye atılmasını önlemek gayesiyle basının üzerinde Demokles'in kılıcı misali, tavır

¹²⁸ Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, s. 497-499; Öztekin, *Tan (1938-1945): Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazetenin Tarihi*, s. 387-389; Ali Ulvi Özdemir, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 13, S. 49, Bahar 2012, s. 211.

sergilemiştir. Esasen basın da dış siyasaya intibak içinde olmuştur. Bu periyotta, Tan gazetesi de –diğer basın gibi- koşullara uyum sağlayarak temelden muhalefet etmemiştir.

Tan gazetesi, İkinci Dünya Savaşı sürecinde, Almanya karşıtı Rus yanlısı bir manzara çizmiştir. Harp boyunca Almanya'nın yenik çıkacağını aşılamaaya çalışmıştır. Adolf Hitler yönetimindeki Almanya'nın antidemokratik taraflarını yayınlamıştır. Buna karşın Türkiye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yakın temasta olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Tan gazetesi, Türkiye'nin demokratik çoğulculuğu esas almasını savunmuştur. Bunu yaparken de Türkiye'nin milli çıkarlarını muhatara altında bırakmamaya özen göstermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin teşkil ettiği Müttefik blok İkinci Dünya Savaşı'nın kazanan tarafıdır. Türkiye, savaş sonrasında meydana getirilecek yeni dünya düzeninde demokratik ülkelerin safında yer almak amacıyla istikametini, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi galip ve demokratik çoğulculuğu esas alan yöne çevirmiştir. Eş zamanlı olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği de Türkiye'ye mütecevaz bir tavır sergilemesi, itici güç olmuştur. Türkiye'nin harp akabinde aldığı pozisyon liberalleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bu nedenle hemen her alanda serbestiye gidilmiştir. Konjonktürel vaziyetten içeride en çok basın faydalanmıştır. Türk basını, idealist tutum sergileyerek görüşlerini açık bir şekilde ifade etmeye başlamıştır. Bu bağlamda Tan gazetesi de kendisini konumlandırmıştır.

Post-truth görüntünün dinamo fonksiyonuyla Tan gazetesi, tek partili rejimin tasfiyesi ve erken cumhuriyet dönemine ilişkin sert eleştirel yayınlar yapmıştır. Muhalefet dozajı da kademeleri olarak irtifa kazanmıştır. Aynı vetirede, iç ve dış dinamiklerin entegre rolüyle Türkiye'nin çok partili demokratik yaşama geçmesi mümkün kılınmıştır. Tan gazetesi de açıktan Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında yer almıştır.

Gelinen noktada Tan gazetesinin pozisyonu, halita ve girift bir duruma evrilmiştir. Tan gazetesi, dış politikada Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin tacizkâr tutumuna rağmen Rus temayüllü yayınlarını sürdürmüştür. Tan gazetesinin çizgisi, Türkiye'nin izlediği dış siyasanın yüz seksen derece tersine tahavvül etmiştir. Bu durumda Tan

gazetesinde mütemadiyen gündemde tutulan demokratikleşme eleştirileriyle dış politikadaki karşıtlık paradoks halini almıştır. Çelişki ihtiva eden Tan'ın meşruiyeti, kamuoyunda oldukça tartışılmıştır. Binaenaleyh, doğru orantılı bir şekilde Tan gazetesinin Türkiye'nin milli menfaatlerine ters düştüğü algısı yerleşmiştir.

Tan gazetesinin paradoksal vaziyeti, sol/sosyalist kesim üzerinde nevrotik bir sosyal travma etkisi yaratmıştır. Buna mukabil; hem Türk Devrimi'nin felsefesini müktesebatınca kavramış Kemalist cenahı, hem de Milliyetçi/Muhafazakâr fraksiyonu rahatsız etmiştir. Siyasi yelpazenin muhtelif yerlerinde konumlanmış topluluklardaki nevrotik sosyal travma durumu, Görüşler dergisinin motor rolüyle sosyal felce dönüşmüştür. Tan ve Görüşler'in muhtevassından peyda olan şablon, dönemin dış siyasa endekli politizasyonu ile birleşince, 4 Aralık 1945 hadisesi mübrem bir hâl almıştır. Tan Matbaası baskınında; Süleyman Demirel, Turgut Özal, Orhan Birgit, İlhan Selçuk, Altemur Kılıç, Celadet Moralığil ve Ali İhsan Göğüş gibi spektrumun farklı noktalarından gelen isimlerin ortak ülkü etrafında birleşerek hareket etmelerinin en temel sebebi, Tan ve Görüşler'in dış siyasa ile tenakuz vaziyetinde bulunan yayın politikasıdır.

Birtakım siyasi çevreler, Tan ve Görüşler'in tecessüm ettirdiği sosyolojik atmosferi görmüşlerdir. Buradan hareketle statükocu bir tutumla, tek partili rejimin elit-bürokrat tipolojisini muhafaza etmek amacıyla, mevcut ortamdan faydalanmak istenilmiştir. Türk demokrasisinin durağanlıktan yarı statik hâle geçiş evresinde, aşırı sol ve muhalif grupların marjinalize edilmesi gayesiyle, -self-pragmatik ve örtülü bir şekilde- Tan ve Görüşler'in hazırladığı zemin tetiklenmiştir.

Sonuç olarak Tan gazetesi ve Görüşler dergisinin iç ve dış politika ekseninde paradoksal tutum takınması, halkın milliyetçi refleksif yapısıyla karşı karşıya getirilerek bir tür toplumsal mühendislik icra edilmiştir. Böylece Türk demokrasisinin sert bir geçişle şekil değiştirdiği periyotta, bazı sol ideolojiler tecrit edilerek güdümlü siyasal yapılanma hedeflenmiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T. C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya: 79, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 79-524-18.

T. C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya: 86-223, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 84-73-9.

Resmi Yayınlar

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, “Olağanüstü İnikat”, C. 15, 23 Şubat 1945.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, “Dönem: VII, Dokuzuncu Birleşim”, C. 20, 7 Aralık 1945.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, “Dönem: VII, Onuncu Birleşim”, C. 20, 10 Aralık 1945.

Sürelî Yayınlar

Köşe Yazıları

Akbal, Oktay, “Kalkın Ey Ehli Vatan”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1990, s. 2.

Akbal, Oktay, “Tan Matbaası baskını”, *Milliyet*, 9 Nisan 1992, s. 15.

Altan, Çetin, “Ya saydamlaşma, ya gitgide silikleşme”, *Milliyet*, 16 Eylül 2005, s. 4.

Baban, Cihad, “Biz de Bunu Beklerdik”, *Tasvir*, 2 Aralık 1945, s. 1.

Bila, Fikret, “Demirel: Evet, Tan gazetesini bastık”, *Milliyet*, 11 Eylül 2005, s. 20.

Dündar, Can, “Bay Provokatör”, *Milliyet*, 10 Eylül 2005, s. 17.

Dündar, Can, “Bir baskın, iki isim”, *Milliyet*, 6 Aralık 2003, s. 15.

Dündar, Can, “Mahalle baskısı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 2007, s. 15.

Dündar, Can, “Tan baskınının 60. yıldönümü”, *Milliyet*, 5 Aralık 2005, s. 17.

Dündar, Can, “Türk sağı Tan baskınında doğdu”, *Milliyet*, 5 Mayıs 2010, 16.

Felek, Burhan, “Zekeriya Sertel”, *Milliyet*, 22 Mart 1980, s. 2.

Nadi, Nadir, “Önce fikir sonra adam”, *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1945, s. 1-3.

Pulur, Hasan, “Tan Olayının 50. yılı”, *Milliyet*, 4 Aralık 1995, s. 3.

Sertel, Mehmet Zekeriya, “Dün ve Bugün”, *Tan*, 23 Ekim 1945, s. 1-2.

Sertel, Mehmet Zekeriya, “Halkı Heyecana Düşürmenin Mânâsı Var mı?”, *Tan*, 13 Ekim 1945, s. 2.

Sertel, Mehmet Zekeriya, “İstikrar Başka Durgunluk Başka Şeydir”, *Tan*, 15 Eylül 1945, s. 1-2.

Sertel, M. Zekeriya, “Muahedenin Aydınlatığı Hakikatler”, *Tan*, 20 Haziran 1943, s. 1-4.

Sertel, Mehmet Zekeriya, "Parti İşini De Soysuzlaştırmayalım", *Tan*, 15 Temmuz 1945, s. 1.

Sertel, Mehmet Zekeriya, "Şimdi Silahlar Konuşuyor", *Tan*, 2 Eylül 1939, s. 5.

Sertel, Mehmet Zekeriya, "Tahran Konferansında Verilen Kararlar Hakkında", *Tan*, 8 İllkânun 1943, s. 1.

Sertel, Mehmet Zekeriya, "Tek Başına Kalan Almanya", *Tan*, 3 Eylül 1939, s. 5.

Sertel, Mehmet Zekeriya, "Türkiye ile İngiltere Arasındaki Münasebetlere Dair", *Tan*, 14 Şubat 1944, s. 1.

Sertel, Mehmet Zekeriya, "Türkiye-İngiltere Arasında İtimad Buhranı", *Tan*, 16 Şubat 1944, s. 1.

Sertel, Mehmet Zekeriya, "Türkiyenin Vaziyeti Ne Olacak?", *Tan*, 6 Eylül 1939, s. 5.

Sertel, Sabiha, "Türkiyede Faşist Yoktur", *Tan*, 20 Ekim 1945, s. 1.

Sertel, Yıldız, "Sabiha Zekeriya Sertel'in anılarında Nazım Hikmet ve Sabahaddin Ali", *Milliyet*, 21 Mayıs 1992, s. 11.

Sertel, Sabiha Zekeriya, "Bütün Milletlere Müsavi Hayat Hakkı İstiyoruz", *Tan*, 30 İkteşrin 1940, s. 1-2.

Sertel, Sabiha Zekeriya, "Karar Zamanı Gelmiştir", *Tan*, 23 Mayıs 1945, s. 1.

Topuz, Hıfzı, "Sertellerin gazetesi neden yıkılmış, yurt dışına neden çıkmışlardı?", *Milliyet*, 26 Şubat 1977, s. 6.

Us, Asım, "Maskeler Düştü", *Vakit*, 4 Aralık 1945, s. 1.

Us, Asım, "Muhalefet Ticareti", *Vakit*, 2 Aralık 1945, s. 1.

Yalman, Ahmet Emin, "Sertellerin İkinci Bir Gafi", *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 3.

Gazete Haberleri

"Arada Bir Kızıl yapraklar açarken", *Akşam*, 2 Aralık 1945, s. 1-2.

"Başvekilimiz B. Millet Meclisindeki Nutkunda", *Tan*, 13 Mayıs 1919, s. 1-10.

"Beşincikol Propagandası Atatürk'ü nasıl istismar ediyorlar?", *Tanin*, 4 Aralık 1945, s. 1.

"Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945, s. 1-3.

"Celâl Bayar Parti kuruyor", *Ulus*, 2 Aralık 1945, s. 1.

"Görüşler İsimli Komünist Mecmuanın Münasebetsizliği", *Tasvir*, 1 Aralık 1945, s. 1.

"Kalkın Ey Ehli Vatan!", *Tanin*, 3 Aralık 1945, s. 1-3.

"Kızıl Renkli Mecmuanın Programı Anlaşılmış Oldu", *Tasvir*, 2 Aralık 1945, s. 1.

"Menderes'in İnönüye cevabı", *Milliyet*, 16 Mayıs 1952, s. 1-7.

"Moskovada Bir Anlaşmaya Varılıyor", *Tan*, 25 İkteşrin 1943, s. 1.

“Moskova radyosu Zekeriya Sertelin fikirlerini yayıyor”, *Tanin*, 1 Aralık 1945, s. 1.

“Nazım çok benzemiş film de güzel”, *Milliyet*, 2 Nisan 2007, s. 15.

“Partili gazeteciler partide toplandılar”, *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 1.

“Roosevelt-İnönü-Churcill Mülakatı Sona Erdi”, *Tan*, 8 İlkânun 1943, s. 1.

“S. Fransisko Konferansı Dün Açıldı”, *Tan*, 26 Nisan 1945, s. 1.

“Sol mecmua hâdisenin iç yüzü ve elemli akisleri”, *Vatan*, 3 Aralık 1945, s.

1.

“Sol-Sağ ve İleri-Geri”, *Tanin*, 3 Aralık 1945, s. 1.

Kitap, Makale ve Tezler

Ahmad, Feroz ve Turgay Ahmad, Bedia, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, “1945-1971”*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

Ahmad, Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çeviren: Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Yeni Türkiye, “1945-1980”*, Çeviren: Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 2015.

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Çeviren: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Akşin, Sina, *Türkiye Tarihi, “Çağdaş Türkiye 1908-1980”*, C. 4, Cem Yayınevi, İzmir, 2018.

Atılğan, Gökhan, *Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2009.

Aybars, Ergün, *Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, Yayına Hazırlayan: Erkan Serçe, İleri Kitabevi Yayınları, İzmir, 1994.

Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam, “1938-1950”*, C. 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Barutçu, Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar, “Milli Mücadeleden Demokrasiye”*, C. 2, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.

Barutçu, Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar, “Milli Mücadeleden Demokrasiye”*, C. 3, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.

Başar, Ahmet Hamdi, *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1981.

Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Bilâ, Hikmet, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.

Bilâ, Hikmet, *CHP Tarihi, “1919-1979”*, Doruk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1979.

Bilâ, Hikmet, *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, Milliyet Yayınları, (basım yeri belirtilmemiş), 1987.

Birgit, Orhan, *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.

Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi, "1808-2009"*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015.

Cem, İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, "1950'den Günümüze"*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

Çebi, Murat Sadullah, *Siyasal Bir Muhalefet Aracı Olarak Tan Gazetesi (1935-1945)*, T. C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988.

Darendelioğlu, İlhan E., *Türkiyede Komünist Hareketleri*, C. 1, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1961.

Demirel, Ahmet, *Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Deringil, Selim, *Denge Oyunu, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası"*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

Dikici, Ali, "Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 11, S. 42, (Kasım 2008), s. 161-192.

Dinçer, Hasan, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Bir Dergi: Yurt ve Dünya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 11, S. 42, (Kasım 2008), s. 193-230.

Doğan, Zekeriya, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Savaş Stratejisi, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Uyguladığı Dış Politika"*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2016.

Dokuyan, Sabit, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 18, (Güz 2013), s. 131-148.

Ekinci, Necdet vd., *Amerikan Kültür Emperyalizminin ve Magazin Dergiciliğinin Öncüsü Zekeriya Sertel*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.

Ekinci, Necdet, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

Erduran, Refik, *Sabiha*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

Erer, Tekin, *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965.

Erkin, Feridun Cemal, *Dışişlerinde 34 Yıl*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1980.

Eroğlu, Hamza, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1990.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti, "Tarihi ve İdeolojisi"*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1990.

Ertan, Ali Erhan ve Özgün, Tevfik Orçun, "I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 20, Issue 3, (2016), s. 551-572.

Esmer, Ahmet Şükrü ve Sander, Oral, *Olaylarla Türk Dış Politikası, "1919-1995"*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

Fedayi, Cemal, *Osmanlı'dan Günümüze Sol Siyaset*, Kadim Yayınları, Ankara, 2016.

Gökmen, Özgür, "Çok Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi", *Toplum ve Bilim*, S. 78, (Güz 1998), s. 161-186.

Göktürk Çetinkaya, Selma, "İkinci Dünya Savaşı'nda Malta'da Müttefik-Mihver Mücadeleleri ve Halk Üzerindeki Etkileri", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vol. 4, No. 1, (Spring 2019), s. 166-188.

Güneş Ayata, Ayşe, *CHP, "Örgüt ve İdeoloji"*, Çevirenler: Belkis Tarhan ve Nüvit Tarhan, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.

Güneş, İhsan, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı, "1920-1923"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Gürkan, Nilgün, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın, "1945-1950"*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Güvenir, Osman Murat, 2. *Dünya Savaşında Türk Basını, "Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi"*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991.

Güzel, M. Şehmus, *Türk Usulü Demokrasi*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1997.

Heper, Metin, *İsmet İnönü, "Yeni Bir Yorum Denemesi"*, Çeviren: Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

İnan, Süleyman ve Haytoğlu, Ercan, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011.

İskit, Server, *Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından: 2, (basım yeri belirtilmemiş), 1943.

Kabacalı, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 197.

Kabacalı, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990.

Kabacalı, Alpay, *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasıyla Matbaa ve Basın Sanayii*, Cem Ofset Matbaacılık Sanayii A. Ş., İstanbul, 1998.

Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Kaçmazoğlu, H. Bayram, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Kahraman, Hasan Bülent, *Sağ Türkiye ve Partileri*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

Karaca, Emin, *Türk Basınında Kalem Kavgaları*, Gendaş A. Ş., İstanbul, 1998.

Karakuş, Emin, *40 Yıllık Bir Gazetecinin Gözüyle İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977.

Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi, "Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller"*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

Kasaba, Reşat, *Türkiye Tarihi 1839-2010, "Modern Dünyada Türkiye"*, Çeviri: Zuhal Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

Kaynar, Mete Kaan, *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

Kayra, Cahit, *'38 Kuşağı, "Cumhuriyet'le Yetişenler"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Kocabaşoğlu, Uygur, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

Koçak Cemil, *Demokrat Parti Karşısında CHP, "Bir Muhalefetin Analizi"*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Koçak Cemil, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Koçak Cemil, *İkinci Parti, "Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)"*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Koçak Cemil, *İktidar ve Demokratlar, "Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)"*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Koçak Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi, "1938-1945"*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Koçak Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi, "1938-1945"*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Koçak, Cemil, *"İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını"*, *Tarih ve Toplum*, C. 6, S. 35, (Kasım 1986), s. 29-35.

Korkmazcan, Nezihe Selcen, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi*, T. C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2014.

Küçük, Yalçın, *"Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri"*, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, (1983).

Küçük, Yalçın, *Sırlar*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Öz, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çeviri: Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2013.

Metinsoy, Murat, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, "Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Mumcu, Uğur, *40'ların Cadı Kazanı*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1993.

Öymen, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018.

Özal, İlkin Başar, *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019.

Özçelik, Mücahit, *"İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası"*, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 29, (2010), s. 253-269.

Özdemir, Ali Ulvi, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 13, S. 49, (Bahar 2012), s. 179-216.

Özgentürk, Nebil, *Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*, Editörler: Melda Davran ve Ali Sekmeç, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2008.

Özkır, Yusuf, *Hürriyet Gazetesi 1948-2012, “Kurumsal Kimlik, Mülkiyet Sahipliği ve Genel Yayın Politikası”*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017.

Öztekin, Hülya, *Tan (1938-1945): Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazetenin Tarihi*, T. C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri, 2013.

Öztekin, Hülya, *Tan, “Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazete”*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016.

Sayılgan, Aclan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, Yayına Hazırlayan: Erol Cihangir, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009.

Sertel, Sabiha ve Sertel, Zekeriya, *Davamız ve Müdafaamız*, Can Sanat Yayınları, 2015.

Sertel, Sabiha, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

Sertel, Yıldız, *Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.

Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019.

Sertel, Zekeriya, *Mavi Gözlü Dev*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2016.

Shaw, Stanford J. ve Kural Shaw, Ezel, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, “Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye’nin Doğuşu”*, “1808-1975”, C. 2, Çeviren: Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 2010.

Şahin, Şadan, *Halide Edip Adivar’ın Yedigün Dergisi ve Tan Gazetesi’nde Çıkan Yazıları (1936-1944) İnceleme-Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî, “Latin Harfleriyle”*, Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel ve Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Tanju, Sadun, *Doludizgin, “Milliyet’in Kurucusu Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı”*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Tanör, Bülent, *Türkiye’de Kongre İktidarları, “1918-1920”*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Tezel, Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, “1923-1950”*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Timur, Taner, *Türkiye Nasıl Küreselleşti?*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.

Timur, Taner, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, "Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950"*, C. 1, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

Toprak, Zafer, "Cumhuriyet Toplumu Nasıl İnşa Etti?", *Bilim ve Ütopya*, S. 254, (Ağustos 2015), s. 43-49.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

Tuncer, Hüner, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950), "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye"*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

Tunçay, Mete, "Tek-Parti Döneminde Basın", *Tarih ve Toplum*, C. 7, S. 37, (Ocak 1987), s. 48-49.

Turan, Şerafettin, *İsmet İnönü, "Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği"*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, "Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)"*, C. 4/1, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih, "1789-2012"*, Der Yayınları, İstanbul, 2013.

Uğur, Savaş, *Tek Parti Döneminde Muhalefet Basını ve Tan Gazetesi (1938-1945)*, T. C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Ulusoy, Belkis, "Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 20, (2004), s. 55-64.

Urgan, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Uyar, Hakkı, *Demokrat Parti İktidarında CHP, "1950-1960"*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Uzun, Hakan, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/26, (Bahar 2013), s. 139-161.

Uzun, Hakan, "Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Yankıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 16, S. 61, (Güz 2017), s. 393-435.

Uzun, Hakan, *Atatürk ve Nutuk*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

Vural, Mithat Kadri, "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 16, (2008), s. 381-395

Weisband, Edward, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, Çeviren: M. Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974.

Yalçın, Hüseyin Cahit, *Siyâsal Anılar*, Baskıya Hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976.

Yalman, Ahmed Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, "1922-1971"*, C. 2, Yayına Hazırlayan: Erol Şadi Erdingç, Pera Turizm ve Ticaret A. Ş., İstanbul, 1977.

Yaşlı, Fatih, *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkes*, “Türkiye ve Soğuk Savaş”, Yordam Kitap, İstanbul, 2019.

Yavuz, Uğur Günay, “II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1, (2016), s. 2-31.

Yeşil, Ahmet, *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Yetim, Fahri, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Düşüncesinde Arayışlar*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Yurtoğlu, Nadir, *Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tan Gazetesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.